

Karen Armstrong: *Remembering Karelia. A Family's Story of Displacement during and after the Finnish Wars.* New York: Berghahn Books 2004. 160 sider. ISBN 1-57181-650-X hardback. Pris: £40.

Den nationale begivenhed eller tragedie, der danner baggrunden for denne bogs fortælling, finder sted i Finland mellem 1939 og 1944. Finland kæmpede to krige mod Sovjetrusland, Vinterkrigen 1939-1940 og Fortsættelseskrigen 1941-1944. Den finske befolkning i Karelien evakueredes under begge krige, første gang i 1940, hvor der foregik intense kampe i Karelien i det østlige Finland op mod grænsen til Sovjet. De evakuerede kunne vende hjem igen i efteråret 1941. Den anden evakuering fandt sted omkring tidspunktet for krigens afslutning i 1944, og den blev permanent. Grænsedragningen ved fredsslutningen faldt således, at størstedelen af Karelien blev russisk. De forflyttede udgjorde ca. 10 procent af Finlands samlede befolkning – hele 420.000 mennesker.

I Karelien stod, så at sige, Finlands nationale vugge. Det nationale episke digt „Kalevala“ er fx indsamlet i Karelien i det tidlige 1800-tal. Efter Finlands uafhængighed fra Rusland i 1917 var Karelien hjemsted for en konservativ politisk bevægelse, der blandt andet havde som mål, at det nordlige Karelien, som aldrig havde været del af Finland, blev indlemmet. Armstrong udnævner på dette grundlag Karelien til det symbolske center for den finske nationalisme, en betydning, som hun dokumenterer stadig gør sig gældende.

Bogens forfatter, Karen Armstrong, er amerikaner tilknyttet universitetet i Helsinki. Hendes hovedkilder udgøres af trykte erindringer og breve skrevet hovedsageligt af Helena Kuisma, født 1882 i Inkilä, Kirvu sogn i Karelien, og død som evakueret i Finland 1957. Helena og hendes mand, der var skov- og savværksejer, var fremtrædende personligheder i Inkilä, hvor de begge var født og opvokset. Deres barnebarn Rauno Pärssinen står som udgiver af Helenas erindringer og har desuden selv skrevet og udgivet tre andre erindringsværker, blandt andet indeholdende familiens breve. Den familiebårne fremstilling (familiekronike) af livet før og under de dramatiske historiske hændelser ved evakueringen er præget af en tungsindig og rolig tone. Erindringerne, citeret fra biografi, dagbøger og breve, har denne køkkenbordseftermiddagssol over sig, som kunne være særlig nordisk.

Armstrongs bog er på flere måder givende læsning. Den leverer fængslende etnografisk/etnologisk materiale sammen med god antropologisk teoretisk indsigt og analyse. Armstrong søger via studiet af hukommelse at redegøre for de processer, ved hvilke sociale mønstre forandres og samtidig bliver genskabt, og jeg synes, det lykkes godt. Bogens teoretiske temaer er slægtskab, nationalisme, personlige narrativer og herunder erindring. Det hele knyttes sammen af den historiske begivenhed og en diskussion af dens betydning, især for den nationale diskurs.

Armstrong deltager på en endagstur, en pilgrimsfærd, kalder hun det, hvor to af Helenas børnebørn med familie, søger tilbage til familiens tidligere hjemegn og hus i Karelien. Huset viser sig imidlertid at være revet ned, og man må tage til takke med rester af fundamentet og en lap tapet fundet i en stendynge. Egnens huse er deprimerende misligholdte og naturen noget vildtvoksende. Det er dog alligevel den, der genkendes, da alt andet er forandret. Man kommer indenfor hos nogle af de russiske beboere og udveksler minder.

Pilgrimsfærdens havde skabt en forbindelse til en fjern fortid. Det var ikke et religiøst forehavende, men turen gik dog til et slags helligt landskab. Armstrong nævner, at Victor Turner erkender, at det religiøse kan forbindes med regional og nationalistisk politik gennem personlig erfaring. Pilgrimsfærdens formåede, siger hun, „at omforme det endegyldige ved

evakueringen, ved at vende tilbage og gennem *communitas*, erfarede vi en kraftfuld symbolsk forbindelse til Inkilä i Turners ånd“ (s. 13). Sådan en pilgrimsfærd blev først mulig med Gorbachovs glasnostpolitik i 1980'erne. I årene 1991-1992 besøgte således 1260 finner deres tidligere hjemegn i Karelien.

Helena (og andre erindringsbogsforfattere) skriver om deres egen hjemegn, det de kender til, og som de måtte forlade. Helena bruger sted- og personnavne som nøgle til sine erindringer. Navnene fungerer som en slags memoteknik. Armstrong nævner begrebet *topogeny*, som betegner „en recitation af en ordnet sekvens af stednavne, som markerer en forfaders rejse, en gruppes migration eller en genstands forvandling“ (s. 41). Pierre Nora kalder disse steder, som inkorporerer erindringer, for „lieux de mémoire“. Stednavnene i Karelien er nu alle russiske, så på pilgrimsfærdene bruges finske kort fra 1938 til at finde de gamle veje og landsbyer.

Ved at skrive om den personlige fortid bliver den ikke længere kun ens egen, og personlige narrativer kan blive til genealogiske narrativer. De genealogiske narrativer handler om familiens historie, og når nationale begivenheder omtales, gøres det perifert; de bringes på bane, men de betinger den ikke. Slægtskab udgør et symbolsk system, som kan inkludere eller undgå nationalstaten. Når selskabet på pilgrimsrejsen til Karelien bliver spurgt af en af deltagerne, „Vil vi få det tilbage igen?“, betyder dette *vi*, familien og ikke Finland eller finnerne, og *det* henviser til huset i Karelien og ikke selve Karelien (s. 74). De lokale fortællinger er dem, der skaber tilhørsforhold, som skaber patriotisme lokalt, men samtidig muligvis nationalt fællesskab. Nationale fællesskaber er skabt den vej rundt gennem lokal identifikation, mener Armstrong. Således kan en fortælling om en mand blive til en fortælling om en finsk mand.

Brevene, som engang havde betydning som tiltænkt en bestemt læser, får senere en kollektiv værdi. Deres indhold får derved ny vægt. Brevene mellem mor og datter kommer til at repræsentere *det finske!* De indeholder beretninger, som mange år senere rammer ind i den levende erindring blandt karelerne om mad og badstue fra dengang. På samme måde fortæller Armstrong om karelske rabarber på markedet i Helsinki. De var blevet ført med i sin tid af en tiårig dreng og voksede nu i hans have i Helsinki og blev kæmpestore. De var overgået fra at være *vores* rabarber til at være *karelske* rabarber (s. 114).

Armstrong viser, hvorledes Karelien udgør en erindringsverden og nævner, hvordan det også sker i andre forviste folks tilfælde (s. 115). Karelien udgør en mytisk tid med sin egen afgrænsning, et sted, som kun gennem erindringen forbliver i live. „Erindringsverdenen adskiller sig fra forestillede fællesskaber ved sine symbolske muligheder. Den kan ikke afvises som nostalgi – det er en verden! Den kan fremkaldes ved sine „steder“, den er materiel og virtuel“ (s. 132).

Bogen indeholder ud over omslagsfotoet et foto, der viser en statue forestillende en knælende kvinde. Den står til minde om faldne finske soldater i Kirvu, Karelien. Statuen har nu mistet sit hoved. Dette minder, med modsat fortegn, om Camilla Rosengårds artikel „Når steder opløses“ om russerne i Letland i *Tidsskriftet Antropologi* nr. 35-36, 1997. Fotoet på bogens omslag viser, må vi formode, karelere på vej bort fra deres hjem med husdyr og husgeråd. Forrest går husets ældre kvinde mellem to køer. Hun har sin, om ikke fineste, så bedste kjole på og babusjkatørklæde. Bagved kommer endnu en broget ko og fire kalve. Derefter to yngre kvinder og husbond gående med hest og vogn. Vejen, der fortaber sig bagud, er fyldt med lignende køer, mennesker og hestevogne. I grøften løber får og lam og en ekstra kalv. Denne illustration, uden billedtekst, kunne lede til en lille side-

historie, som også findes i bogen. Historien om køerne! Vi får lange passager fra Helenas bog om, hvordan det var at passe køer, da hun var en lille pige (s. 34). Køerne gik frit omkring i skoven om sommeren, og det var et kæmpe arbejde for pigerne at samle dem til malkning tre gange dagligt. Det gjordes ved at lytte sig frem til de enkelte køer, som alle kendtes på lyden af deres klokke. Samtidig får vi en detaljeret topografisk beskrivelse, mens vi følger pigerne, der leder efter køer. Vi føres op og ned ad bakkerne, smager på hindbær undervejs og sopper blandt småstenene på søbredden.

Senere berettes om køerne under evakueringerne. Dyrene blev nøje registreret i en særlig bog, så de senere kunne spores af ejermændene. Armstrong fremhæver, hvordan køernes liv forløber parallelt med kvindernes under evakueringen; alle befinder sig fjernt fra deres kendte omgivelser, og alle er hjemløse. Der er problemer med at finde stalde om natten til dyrene og sovested til menneskene. Den første evakuering ender, og Helena kan vende hjem med to af sine køer. To andre gik undervejs tabt på forskellig vis. Under den anden evakuering har Helena ingen køer at tage vare på og altså heller ingen køer at vende tilbage sammen med. Med denne diskrete konstatering understreger Armstrong det savn, som Helena føler.

Finland, som nok forekommer de fleste af os som den fjerneste og mest eksotiske af Nordens nationer, får via Karen Armstrongs bog en glimrende etnografisk og historisk introduktion. Den karelske diaspora, med familie, nation, narrativ og erindring som omdrejningspunkter, bliver fremstillet og diskuteret med reference til rigtig mange fremtrædende og klassiske antropologer, hvilket gør emnet tilgængeligt og interessant for en bred antropologisk læserskare. Bogen vil med fordel kunne anvendes i undervisning, da den ud over at gå i dybden med sit emne på meget grundig og gennemskuelig facon knytter an til den antropologiske tænkning på flere felter. På en tilfældigt valgt side (s. 72), hvor Armstrong skriver om slægtskab og nation opnår hun at referere til: Lévi-Strauss, Maurice Godelier, Etienne Balibar, David Schneider, Marilyn Strathern, Jane og Peter Schneider og John Borneman. Det drejer sig om rigtige referencer, hvor hun bruger begreber/tanker, som de refererede har lanceret. Der er ikke blot tale om *anerkendelsesreferencer*. Studerende, lærere og forskere kan have glæde af at læse et antropologisk studie, der således tager sine samtidige – måske lidt ældre – kolleger med på arbejde.

*Kirsten Rønne
Mag.scient., antropolog
København*

Gananath Obeyesekere: *Cannibal Talk. The Man-Eating Myth and Human Sacrifice in the South Seas*. Berkeley: University of California Press 2005. 320 sider. ISBN 0-520-24308-0 (pb). Pris: \$21.95.

Var det forventningen om at møde menneskeædere, der fik vestlige opdagelsesrejsende til at fortolke ritualiseret menneskeofring blandt indfødte rundt omkring i verden som bevis for kannibalisme? Har kannibalisme i det hele taget eksisteret som kulinarisk praksis andet end under ekstreme forhold, hvor folk har set sig tvunget til at vælge mellem enten at dø af sult eller spise menneskekød? I denne illustrerede samling af otte artikler om kannibalisme og myters magt i det sydlige Stillehav dekonstruerer den srilankanske antropolog Gananath Obeyesekere de europæiske diskurser, som han mener gennem